

NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ KVALIFIKAVIMO ERDVĖ IR DEFINICIJOS

Egidijus Bieliūnas

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės katedros docentas
socialinių mokslų daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 67
El. paštas: Egidijus.Bieliunas@tf.vu.lt

Straipsnyje apžvelgiama nusikalstamų veikų kvalifikavimo, kaip tam tikros juridškai reikšmingos veiklos, erdvė, šios veiklos teisinio reglamentavimo šaltiniai ir jų visuma, formuojanti santykiškai savarankišką teisės institutą. Remiamasi Lietuvos, Rusijos, Prancūzijos teisininkų darbais. Aptariami oficialaus nusikalstamų veikų kvalifikavimo sampratos būtini elementai ir mokslinei diskusijai pateikiama modifikuota jo definicija.

L'article est destiné à découvrir les contours de l'espace dans lequel la qualification officielle des infractions criminelles se produit en tant qu'un phénomène juridiquement réglementé par une législation très variée qui peut aller jusqu'à former un institut juridique relativement indépendant. Des travaux des juristes Litوانيens, Russes et Français sont utilisés comme base de l'aperçu. Les éléments les plus importants de la notion de qualification sont mis en exergue. Comme résultat, la définition modifiée de la qualification officielle est proposée.

Įvadas

Baudžiamosios teisės, o retsykiais ir kitai giminingai tematikai skirtoje literatūroje aptariamas teisininkams neblogai žinomas dalykas – nusikaltimų ar nusikalstamų veikų kvalifikavimas. Kartais bandoma jį ir apibrėžti, nusakyti esmę, svarbiausius bruožus, vietą kriminalinės justicijos praktikoje ir pan. Vargu ar pavyktų rasti šiuolaikinį baudžiamosios teisės vadovėlį, kuriame nutylima nusikalstamų veikų kvalifikavimo tema. Vis dėlto dažniausiai šis fenomenas traktuojamas tik kaip tam tikros bendresnės tematikos sudedamoji dalis, nesiimant pabrėžti santykinio jo

savarankiškumo ir tos erdvės, kurioje jis atsiskleidžia. Paprastai akcentuojami tokie klausimai, kurie labiausiai išryškina ne tiek patį kvalifikavimą, kiek jo sisteminius ryšius platesniame baudžiamosios teisės ir jos taikymo kontekste, dominančiame konkrečios publikacijos autorių. Dėl šios priežasties, nors kvalifikavimas apibūdinamas ar net apibrėžiamas itin įvairiai, kartais vienpusiškai ir gal ne visada labai įtaigiai, imtis registruoti ir vertinti kiekvieną išsakytą nuomonę nėra būtina. Ji turi teisę gyvuoti, juolab kad pažiūrų įvairovė mokslinei diskusijai yra vertinga ir vienaip ar kitaip skatina teisinės minties pažangą. Įdėmesnis ir ne toks tolerantiškas žvilgs-

nis, atvirkščiai, privalo būti kreipiamas į šaltinius, specialiai skirtus nusikalstamų veikų kvalifikavimui ir ypač jo teorijai. Tokių publikacijų peržiūra privalo būti reikli ir nuodugni. Būtent ši idėja ir nulėmė straipsnyje analizuojamų šaltinių ir požiūrių atranką.

1. Kvalifikavimas kaip reiškinys ir teisės institutas

Žinomas Lietuvos teisininkas A. Klimka prieš keletą dešimtmečių rašė, kad kvalifikavimas apskritai reiškia objekto priskyrimą pagal jo kokybinius požymius tai ar kitai rūšiai, kategorijai. Teisės srityje šiuo žodžiu įvardijamas teisės normos parinkimas ir pritaikymas tam tikram įvykiui. O kvalifikuoti nusikaltimą – tai duoti teisinį jo įvertinimą, nurodyti baudžiamosios teisės normą, kuri numato visus jo sudėties požymius [9, p. 4]. Nusikaltimas juridškai įvertinamas dažniausiai tik po ilgo ir kruopštaus darbo, tokį vertinimą kartojant ir tikslinant. Tam reikia išsiaiškinti faktus, įsisąmoninti įstatymo prasmę, parinkti eventualiai taikytinas teisės normas, atskleistus padarytos veikos bruožus ar požymius sugretinti su normose numatytais sudėčių požymiais, padaryti išvadas dėl jų atitikties ar neatitikties ir t. t. Taigi kvalifikavimas yra ne kas kita kaip sudėtinga pažinimo eiga, kurioje ypač ryškus teisinis aspektas. Prof. V. Pavilonis, atkreipdamas į tai dėmesį, aiškino, jog kvalifikavimas yra ne kas kita, kaip viena iš formų daiktams ar reiškiniams pažinti, kai tokio pažinimo pagrindą sudaro jau sukurti standartai, etalonai, kuriais remiantis vertinamos esminės tiriamojo reiškinio savybės [1, p. 5].

Išties kvalifikuojant faktai tiriami ne bet kaip ir tikrai ne taip, kaip šauna į galvą vienam ar kitam individui, neturinčiam specialaus pasirengimo, tačiau panūdusiam išsiaiškinti teisybę tuo ar kitu klausimu. Žinoma, niekas nekludo turėti nuomonę, kurios nevaržo joks teisinis reglamentavimas. Antai vieną ar kitą blogą žmogaus poelgį kiekvienas galime pavadinti, tarkime, banditizmu, chuliganizmu, brakonieriaavimu ar koku kitu terminu, kurio esmė šiaip jau visiems gana aiški. Vis dėlto dabartiniame mūsų Baudžiamajame kodekse (toliau – BK) šių sąvokų nėra, taigi justicijos reikmių požiūriu tokiais terminais nusikalstama veika negali būti nusakoma. Panašus įvardijimas, jeigu jį kas nors ir išsako, yra duodamas neturint būtino juridinio etalono, todėl neleidžia baigti vertinimo tikslia nuoroda į baudžiamojo įstatymo straipsnį, jo dalį ar punktą, kuriuose būtų numatyta nusikalstamos veikos sudėtis. Maža to, netgi ir turint baudžiamosios teisės žinių, leidžiančių suvokti, kas yra plėšimas, nužudymas, teroro aktas, ir kaip šių nusikaltimų sudėtys išreikštos BK, visa atitinkamų veikų teisinio vertinimo veikla, atlikta ne pagal Baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) taisykles, sudarančias savitą procesinį kvalifikavimo etaloną, baudžiamosios atsakomybės niekam neužtraukia ir negali užtraukti. Proceso nuostatų laikymasis kvalifikuojant reiškia, kad tokiu mastu, koku tą leidžia įgyvendinti sukaupta ir formalizuota justicijos patirtis, kvalifikavimas yra teisingas, atitinkantis visuomenės lūkesčius ir justicijai keliamus uždavinius. Antraip teisingumo garantijų nėra, todėl kvalifikavimas juridškai bevertis. Teisiškai

reikšmingas yra tik toks kvalifikavimas, kurio vyksmas ir baigmė, t. y. formalus gautos išvados įtvirtinimas, yra atlikti taip, kaip to reikalaujama pagal BPK. Žinoma, jeigu neiškyla pagrįstų abejonių dėl proceso teisės normų konstitucingumo ar atitikties Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai.

Kvalifikavimo terminu vadinamas tikrovės teisinis pažinimas baudžiamosios justicijos srityje aprėpia keletą būtinų komponentų. Tokios veiklos poreikis atsiranda tada, kai tampa žinoma, kad padaryta socialiai žalinga veika, į kurią reikia adekvačiai reaguoti, t. y. vertinti pagal baudžiamosios teisės normas. Šio vertinimo galimybė turi tam tikras ribas. Nepakanka, kad BK nustato atsakomybę už tam tikrą veiką. Būtina, kaip tiesiai įrašyta BK 2 straipsnio 1 dalyje, kad atitinkama veika baudžiamojo įstatymo būtų uždrausta dar iki ją padarant. Vadinasi, potencialus kaltininkas turi turėti galimybę numatyti bent jau tai, kad už vienokį ar kitokį elgesį gali būti traukiamas atsakomybėn.

Dėl šių dviejų komponentų, vienas iš kurių yra veika, o kitas – baudžiamosios teisės normose įtvirtintos nusikaltimų ar baudžiamųjų nusižengimų sudėtys, diskusijų nekyla. Tačiau vien to, kad padaroma veika ir yra jai taikytinas baudžiamasis įstatymas, dar maža. Reikia, paprastai tariant, ir šios situacijos vertintojo, t. y. subjekto, kuris gali ar net privalo dėl jos išsakyti savo nuomonę. Teisės literatūroje kažkodėl šis klausimas beveik neaptariamas, nes dažniausiai traktuojamas kaip savaime aiškus. Tiesiog minimi tyrėjai (ankstesnių laikų literatūroje – tardytojai, kvotėjai), prokurorai, teisėjai kaip sub-

jektai, kurie duoda oficialų nusikalstamų veikų kvalifikavimą. Reikia sutikti, kad kvalifikavimo klausimais jie išties turi svarbiausią ar net lemiamą žodį, bet tam tikromis situacijomis atitinkamą žodį turi ir kiti asmenys. Pirmiausia tai gali būti asmuo, žinantis apie veiką dėl to, kad nukentėjo pats ar kas nors iš jo artimųjų. Kartais jo vertinimas būna itin svarbus. Antai BPK 407 straipsnyje nustatyta, kad baudžiamųjų bylų dėl nusikalstamų veikų, numatytų BK 139 straipsnio 1 dalyje, 140 straipsnio 1 dalyje, 148, 152, 154, 155, 156, 165, 168 straipsniuose, 187 straipsnio 1 ir 3 dalyse, 188, 313 straipsniuose, procesas pradedamas tik tuo atveju, kai yra nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas. Suprantama, tokių skundų ar pareiškimų autoriai savo žinias apie įvykius ir jų vertinimą išdėsto taip, kaip sugeba. Jie nėra įpareigojami išsamiai ir visapusiškai gretinti faktus su teisės normomis, spręsti kvalifikavimo klausimus tokiu lygiu, koku tą privalo daryti justicijos profesionalai. Beje, įvertinęs panašius sunkumus įstatymas reikiamais atvejais numato ir atitinkamą pagalbą, nes BPK 409 straipsnyje nustatytos sąlygos, kuriomis baudžiamąjį procesą, netgi nepriklausomai nuo nukentėjusiojo ar jo atstovo pozicijos, tokiose bylose pradeda prokuroras.

Analogiškas nuostatas įtvirtina ne vien baudžiamojo proceso teisės normos. Nemažai BK specialiosios dalies straipsnių – 139, 140, 145 ir kt. – suredaguoti taip, kad atitinkamoje dalyje turi įrašą, jog už to ar kito straipsnio 1 dalyje numatytą veiką asmuo atsako tik tuo atveju, kai yra nukentėjusio asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, ar prokuroro reikalavimas. Čia

labiau pabrėžtos kvalifikavimo galimybės inicijuojant baudžiamąjį procesą. Jeigu toks procesas jau pradėtas ir trunka, atsiranda naujų jo dalyvių, kurie pagal savo kompetenciją taip pat gali inicijuoti tam tikrų klausimų aptarimą, dalyvauti veiką kvalifikuojant, perkvalifikuojant, tikrinant sprendimą dėl kvalifikacijos teisingumo ir pan. Taigi kvalifikavimo subjektų sąrašas negali būti dirbtinai apribotas nuorodomis vien į pareigūnus, atliekančius ikiteisminį tyrimą, prokurorus ar teisimą. Kiti baudžiamojo proceso dalyviai taip pat gali dalyvauti svarstant kvalifikavimo klausimus ar net būna priversti tą daryti, nes pagal baudžiamąjį procesą to reikalaujama. Tai rodo, kad baudžiamosios justicijos sistema yra sumanyta ir organizuota taip, jog darbas, kuris atliekamas kvalifikuojant nusikalstamas veikas, teisės požiūriu yra arba tam tikros pareigos, arba galimybės įgyvendinimas. Jeigu, tarkime, nukentėjusysis, nors ir ne visada, bet gali pats nuspręsti, ar nori inicijuoti kaltininko baudžiamąjį persekiojimą, tai prokuroras šiuo aspektu yra kur kas labiau suvaržytas. Įstatymas jam nustato daugiau pareigų, o dažnai net ir nekvestionuojamą būtinybę atitinkamai reaguoti, kai paaiškėja nusikalstamos veikos požymių. Teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą, apskritai negali apeiti kvalifikavimo klausimų, jeigu jie byloje iškelti taip, kaip reglamentuoja baudžiamojo proceso teisė. Kaltinamasis ar nuteistasis, atvirkščiai, paduoti skundą dėl teismo sprendime esamo nusikaltimo kvalifikavimo gali vadovaudamasis vien savo norais ir įsitikinimais, jeigu tik nepažeidžia elementariausių teisės nuostatų dėl apskundimo termino ir pan.

Nors ši tematika yra labai plati, kvalifikavimo teorijoje ji lieka menkai ištirta ir kol kas, deja, netgi tinkamai nesusisteminta, dažniausiai apsiribojant fragmentais, pavyzdžiais ir nuorodomis į baudžiamojo proceso teisės studijų būtinybę. Be to, teorijoje nėra aiškiai suformuluoto siekio tirti kvalifikavimui būdingos jo teisinio reglamentavimo ir praktinio įgyvendinimo sintezės, kurioje ypatingą svarbą turi teisinė sąmonė. Žinoma, kvalifikavimo subjektas, jo statusas, kompetencija, galimybės konkrečiose ikiteisminio tyrimo ar baudžiamosios bylos nagrinėjimo stadijose yra fiksuojamos, nors ir nepakankamai išsamiai, BPK ir kituose įstatymuose. Vis dėlto šis objektyviai formalizuotas kvalifikavimo reglamentavimas įgyvendinamas ne kitaip kaip tik praktiniu atitinkamo subjekto veikimu, kuriam labai daug įtakos daro jo individuali teisinė sąmonė, apimanti ir asmeninę ar profesinę savimonę. Baigiamieji sprendimai dėl kvalifikavimo tiek atliekant tyrimą, tiek baudžiamojoje byloje iš esmės priklauso nuo individualios ar grupinės profesinės teisinės ideologijos, kiekvienu konkrečiu atveju lemiančios tiek tikslų, tiek klaidingą fakto ir teisės suvokimą, įvertinimą ir jų tikrojo santykio atskleidimą.

Išplėtus kvalifikavimo subjekto traktuatę, natūraliai kyla daug naujų kvalifikavimo kaip reiškinių analizės kryptių. Tai atitinkamo subjekto statusas, kompetencija, jo objektyvios galimybės konkrečiame ikiteisminio tyrimo ar baudžiamosios bylos nagrinėjimo etape, subjektyvi teisinė sąmonė, profesinė savimonė ir kt. Apie tai rašoma, bet paprastai žvelgiant ne iš nusikalstamų veikų kvalifikavimo pozicijų.

Taigi šiomis kryptimis tyrimai neabejotinai perspektyvūs, nes kvalifikavimo kontūrai čia dar nenubrėžti ir atitinkama erdvė kvalifikavimo teorijoje neužpildyta. Specialus dėmesys ir sutelktos teorinės pastangos ilgainiui galėtų padėti ir kvalifikavimo praktikai, teikdamos naujų tikslesnių tokios veiklos rekomendacijų.

Tradicinė nusikalstamų veikų kvalifikavimo teorija tebesprendžia nuo seno kiek kitaip suformuluotus uždavinius. Vienas iš neginčijamai autoritetingų kvalifikavimo teoretikų V. N. Kudriavcevas fundamentalioje monografijoje „Bendroji nusikaltimų kvalifikavimo teorija“ kaip svarbų uždavinį visiškai pagrįstai nurodė būtinybę rasti kvalifikavimo vietą teisės normų taikymo procese. Regis, užsimota gana plačiai, aprėpiant visą kvalifikuojant potencialiai taikytiną teisę. Šiam klausimui skirtas net specialus nemenkos apimties paragrafas [12, p. 15–20]. Beje, jo tekstas pakartotas ir po trijų dešimtmečių išleistoje antroje šios monografijos laidoje [13, p. 12–16]. Vis dėlto po vienos kitos bendresnės įvadinės frazės paragrafe kaip buvo, taip ir išliko greitas perėjimas prie vien baudžiamosios teisės normų taikymo struktūrinės analizės, tuo iš esmės ir apsiribojant. Suprantama, tų laikų publikacijose ir Lietuvos teisininkai šiuo klausimu rašė labai panašiai [1, p. 9–13; 9, p. 6–8]. Analogiška baudžiamosios teisės dominantė, nepaisant į vis dažnėjančių pasižvalgymų baudžiamajame procese, iki šiol akivaizdi, ypač Rusijos teisininkų publikacijose [2; 7; 10; 11]. Nors, pridursime teisybės dėlei, ir kitų šalių teisininkai nusikaltimų kvalifikavimo tematiką linkę komentuoti baudžiamosios teisės teorijoje [5, p. 243–263;

17, p. 113–204; 18, p. 275–324]. Tačiau toks požiūris, manytina, jau ima išsisemti. Reikia pripažinti, kad kvalifikavimo teorija, nepaisant dešimtmečius dedamų pastangų, davė ne itin daug naudos įstatymų, net ir baudžiamųjų, leidybai. Ji nelabai pasistūmėjo ir kvalifikavimo taisyklių bei formulių parengimo ar tobulinimo kryptimis. Todėl kriminalinės justicijos praktiniai darbuotojai iki šiol nesijaučia turį pakankamai subrandintą kvalifikavimo doktriną, į kurią atsirėmę galėtų rasti atsakymų, išskylančių sudėtingesniais nusikalstamų veikų kvalifikavimo atvejais.

Naujesnis požiūris į šią teoriją sietinas su kvalifikavimo, kaip santykiškai autonomiško reiškiniu, tyrimais, keliant hipotezę, jog teisės požiūriu kvalifikavimą reglamentuoja ne vien baudžiamosios teisės institutai ir normos. Konstituciniai postulatai orientuoja į tai, kad nusikalstamų veikų kvalifikavimas traktuotinas kaip kompleksinis tarpšakinis teisės institutas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas nėra įrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir nėra pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu. Šioje nuostatoje slypi ir kvalifikavimo komponentas. Studijuojant minėtą Konstitucijos straipsnį ir jo kontekstą matyti, kad čia glūdi ištakos principinių nuostatų, būdingų ir baudžiamajai teisei, ir baudžiamojo proceso bei kitoms teisės šakoms. Asmens, atsakingo pagal baudžiamąjį įstatymą, samprata, atsakomybės pagrindai, sąlygos ir kt. pateikiama BK. Nuosprendžio, jo surašymo, įsiteisėjimo, įrodymų sąvokos – BPK ir pan. Sąvoka „teismas“, taip pat turinti konstitucines

ištakas, detalizuojama ne vien BPK, bet ir Teismų įstatyme. Tvarka, kuria įrodinėjamas asmens kaltumas, negali būti nusakyta nepavartojus tokių sąvokų, kaip antai: prokuroras, advokatas, gynėjas, atstovas, įtariamasis, kaltinamasis, nuteistasis ir kt. Teismas, prokuroras, advokatas baudžiamosiose byloje atlieka pagrindinį darbą, susijusį su nusikalstamų veikų kvalifikavimu. Kiekvienas iš jų turi įstatymų apibrėžtą statusą ir kompetenciją, baudžiamosiose bylose įgyvendina tik jam pavestas funkcijas. Pernelyg nesiplečiant pasakytina, kad Konstitucijos 118 straipsnis, reglamentuojantis prokuratūros darbo konstitucinius pagrindus, plačiai detalizuojamas ne vien BPK, bet ir Prokuratūros įstatyme. Atitinkamai advokato sąvokos, jo statuso, veiklos turinys atskleidžiamas Advokatūros įstatyme. Tam tikras nusikalstamų veikų kvalifikavimo galimybes įstatymas suteikia ir kitiems subjektams. Antai nusikalstamų veikų kvalifikavimą kartais inicijuoja nukentėjusysis, nuosprendį kvalifikavimo požiūriu skundžia nuteistasis ar jo gynėjas ir t. t. Tačiau kad ir kaip būtų, visavertis nusikalstamų veikų kvalifikavimas įmanomas tik atliekant konkretų ikiteisminį tyrimą ar nagrinėjant bylą teisme. Šalia tokio tyrimo ar bylos duodami vertinimai bei nuomonės dėl kvalifikavimo, net jeigu jas labai taikliai išsakytų ir įgudę teisės profesionalai – teisėjas, prokuroras ar advokatas, teisinės reikšmės neturi. Atsižvelgiant į visa tai vargu ar galima laikyti nuomonės, jog sudėtingą nusikalstamų veikų kvalifikavimo fenomeną teisinio reglamentavimo požiūriu išsemia vien baudžiamoji teisė.

2. Kvalifikavimo rūšys

Daugelyje publikacijų, skirtų nusikalstamų veikų kvalifikavimo teorijai, nurodoma, kad yra dvi kvalifikavimo rūšys – oficialusis ir neoficialusis kvalifikavimas. Kartais abi šios rūšys įvardijamos ir kitais terminais, pirmąją vadinant legaliu, arba legaliuoju, o antrąją – moksliniu, arba doktrininu, kvalifikavimu. Beje, neoficialusis kvalifikavimas retsykiais aiškinamas kiek plačiau ir dėl to dar skaidomas į paprastąjį ir doktrininį [1, p. 13; 9, p. 5–6; 11, p. 6 ir kt.; 13, p. 11; 14, p. 19–21].

Kadangi dažname teisės literatūros šaltinyje toks skirstymas į rūšis tebekartojamas iki šiol, o pačios rūšys apibūdinamos beveik taip pat, kaip ir prieš kelis dešimtmečius, pateikiamas platesnis teksto fragmentas iš M. Apanavičiaus ir V. Pavilionio jau minėtos mokomosios priemonės: „Kalbant apie asmenis, kurie turi teisę duoti oficialų nusikaltimo kvalifikavimą, būtina pažymėti, kad šis asmenų ratas yra griežtai apibrėžtas – tai kvotėjai, tardytojai, prokurorai ir teisėjai. Kitiems baudžiamojo proceso dalyviams ši teisė nesuteikta. Tačiau ir šių asmenų duotas veikos kvalifikavimas yra oficialus tik tuomet, kai jis užfiksuotas atitinkamuose baudžiamojo proceso dokumentuose. Iš to aiški ir antroji oficialaus kvalifikavimo pusė – juridinis reikšmingumas. Remiantis duotu veikos kvalifikavimu keliama baudžiamoji byla, pateikiamas kaltinimas, skiriama kriminalinė bausmė ir t. t.

Neoficialus kvalifikavimas gali būti savo ruožtu suskirstytas į paprastą ir doktrininį. Paprastas neoficialus kvalifikavimas – tai toks kvalifikavimas, kurį duoda atskiri asmenys (advokatas, kiti teisininkai, teik-

dami juridinę konsultaciją piliečiams). Doktrinalinis kvalifikavimas – tai kvalifikavimas mokslinės faktų analizės pagrindu, moksliniams darbuotojams, kitiems praktiniams darbuotojams apibendrintai išsakant mintis žurnaluose, monografijose, mokymo priemonėse ir pan.

Esminis šio kvalifikavimo bruožas yra tas, kad duotas konkretaus nusikaltimo juridinis įvertinimas nėra kam nors privalomas ir nesukelia tiesiogiai kokių nors teisinių padarinių. Tačiau iš to negalima daryti išvados, kad jis apskritai yra nereikšmingas. Iš to, ar teisingai piliečiai sugeba vertinti konkrečius nusikaltimus, galima spręsti apie jų teisinės sąmonės lygį ir jų galimybes prisidėti prie kovos su nusikalstamumu.“ [1, p. 13–14]. Tuo metu labai panašias mintis dėstė ir kiti autoriai, tarkime, B. A. Kurinovas [14, p. 20].

Atrodytų, ypatingų keblumų apžvelgiant šį klausimą neturėtų kilti ir šiuolaikinėmis sąlygomis. Žinoma, teorines pažiūras šiek tiek koreguoti tektų dėl akivaizdžios įstatymų kaitos, ilgainiui lėmusios oficialaus ir neoficialaus kvalifikavimo skiriamosios linijos paslankumą (nebeliko kvotėjų, tardytojų ir kt.). Vis dėlto yra ne visai taip. Kai kurie kvalifikavimo teorijos specialistai jau yra pastebėję, kad toks griežtas kvalifikavimo rūšių skyrimas sunkiai įmanomas. Antai L. D. Gauchmanas, iš principo pritardamas klasikinio suskirstymo į dvi grupes idėjai, vis dėlto įžiūri du neoficialaus kvalifikavimo porūšius. Pirmasis – grynas neoficialusis kvalifikavimas, kurį teikia piliečiai, mokslininkai, studentai ir kt. Antrasis – kvalifikavimas, kurį konkrečiose bylose duoda gynėjai, ištariamieji, kaltinamieji, nukentėjusieji, civiliniai ieš-

kovai ar atsakovai, taip pat aukščiausiųjų teismų teisėjai ne konkrečiose bylose, bet atitinkamų teismų plenumų nutarimuose. Šį antrąjį porūšį autorius vertina kaip tarpinį, turintį ir oficialaus, ir neoficialaus kvalifikavimo bruožų, todėl įvardija jį kaip pusiau oficialų arba mišrųjį [7, p. 24–25]. Regis, toks požiūris ima klibinti nusistovėjusias tradicijas ir rodo, kad kvalifikavimo teorijoje bręsta permainos, susijusios su kitokia kriminalinės justicijos ir jos funkcionavimo samprata. Svarbesnis vaidmuo, greta pirmajiles pozicijas užimančių tyrėjo, prokuroro ar teismo, jau pripažįstamas ir kitiems proceso dalyviams. Manytina, kad ši požiūrio į kvalifikavimą kaita tikrai perspektyvi, tik dar labai lėta.

Oficialaus ir neoficialaus kvalifikavimo skyrimas, galima manyti, turi itin daug reikšmės kvalifikavimo teorijai. Pastarosios orientavimas į visuotinumą, galintį tikti abiem kvalifikavimo rūšims, yra viena iš priežasčių, dėl kurios kvalifikavimo teorijoje vyrauja baudžiamosios teisės problematika. Sutelkus daugiausia dėmesio į oficialų kvalifikavimą, išryškėtų ir kiti, ypač procesiniai, šio reiškinio aspektai. Tai suteiktų postūmį iškelti daugelį naujų klausimų ir visos teorijos sisteminei peržiūrai, pradedant nuo kvalifikavimo sampratos ir jo kompaktiško apibūdinimo apibrėžimu.

3. Tradiciniai kvalifikavimo apibrėžimai ir jų specifika

Rasti monografijų, skirtų nusikalstamų veikų kvalifikavimui, tačiau nepateikiančių kvalifikavimo sampratos ir apibrėžimo, vargu ar pavyktų. Jeigu monografijos autorius nebando pats suformuluoti origi-

nalaus kvalifikavimo apibrėžimo, tai bent jau pritaria kuriai nors iš labiausiai paplitusių formuluočių. Beje, išskirtinai dažnai cituojamas dar prieš kelis dešimtmečius V. N. Kudriavcevo pateiktas nusikaltimų kvalifikavimo apibrėžimas: „Nusikaltimų kvalifikavimas yra tikslaus atitikimo tarp padarytos veikos požymių ir baudžiamosios teisės normoje numatytos nusikaltimo sudėties požymių nustatymas ir juridinis įtvirtinimas“ [12, p. 7–8]. Jis paraidžiui kartojamas ir šios knygos antroje 2001 metų laidoje. Būtent šį apibrėžimą galima laikyti atskaitos tašku vertinant visus kitus kvalifikavimo apibrėžimų variantus, o jų taip pat nestinga. Keletas originalesnių čia ir toliau cituojama atkreipiant dėmesį į tam tikras jų ypatybes, kurias autoriai specialiai aptarė ir stengėsi įkomponuoti apibrėžimuose.

Nemenkų diskusijų teisės literatūroje kėlė klausimas, koks fakto ir teisės santykis turi būti atskleistas kvalifikuojant nusikalstamas veikas. V. N. Kudriavcevas, kaip matyti iš ką tik cituoto apibrėžimo, šį santykį apibūdino žodžiais „tikslus atitikimas“. Nesutikdami su tokia pozicija, V. Naumovas ir A. Novičenko, plačiai argumentavę, kad kvalifikavimo, kaip tam tikro juridinio pažinimo reiškiniu, dominuoja ne ontologinis, bet gnoseologinis aspektas, tinkamesne pripažino „tapatumo“ sąvoką ir pateikė tokį apibrėžimą: „Nusikaltimų kvalifikavimas – tai kvalifikuojamos visuomenei pavojingos veikos požymių ir baudžiamosios teisės normos, numatančios atsakomybę už tą veiką, požymių tapatumo konstatavimas“ [16, p. 10–30]. Ši idėja pasirodė visiškai priimtina ir tuomečiams Lietuvos teisininkams.

V. Pavilonis ją pasinaudojo, kvalifikavimo apibrėžimą formuluodamas taip: „nusikaltimų kvalifikavimas yra tapatingumo tarp faktinių padarytos veikos požymių ir baudžiamosios teisės normoje numatytos nusikaltimo sudėties požymių nustatymas ir juridinis įtvirtinimas specialiaame akte.“ Čia pat išdėstyti ir tokio pasirinkimo argumentai nurodant, kad V. Kudriavcevas ir A. Klimka, pateikdami nusikaltimų kvalifikavimo apibrėžimą, vartoja sąvoką „atitikimas“, nors kvalifikavimui geriau tinka sąvoka „tapatumas“. Lietuvių kalbos žodyne žodis „atitikti“ aiškinamas kaip darnumo santykis, o „tapatumas“ – „tas pats“, „tolygus“, „identiškas“. Kalbant apie nusikaltimų kvalifikavimą vargu ar pakanka pasakyti, kad nusikaltimą ir baudžiamosios teisės normą sieja darnumo santykis, atsižvelgiant į teisėtumo interesus reikia, kad kvalifikuojant nusikaltimą teisės norma būtų nustatyta besąlygiškai, tai yra tiksliai atspindėtų tą patį reiškinį [1, p. 7]. Pridurtina, kad pastarojo meto literatūroje būtent ši pažiūra į veikos ir sudėties santykį, kuris nustatomas kvalifikavimo procese, vis labiau įsitvirtina.

L. D. Gauchmanas, neatmesdamas tapatumo sąvokos ir netgi pasinaudodamas ja aiškindamas „tikslų atitikimą“, savo apibrėžime vis dėlto įrašė būtent šiuos žodžius. Kartu jis atkreipė dėmesį į tai, kad nusikaltimo sudėties, kaip kvalifikavimo teisinio kriterijaus, viena baudžiamosios teisės norma neaprašo, todėl būtina imti visą baudžiamąjį įstatymą, kuriame yra nuorodų ir į kitus norminius teisės aktus. Taigi jo pažiūras išreiškia ši apibrėžimo versija: „nusikaltimų kvalifikavimas apibrėžtinai kaip tikslaus atitikimo tarp

padarytos veikos faktinių požymių ir požymių nusikaltimo sudėties, numatytos baudžiamajame įstatyme, taip pat kituose įstatymuose ir (arba) kituose teisės norminiuose aktuose, nuorodos į kuriuos yra RF BK specialiosios dalies straipsnių banketinėse dispozicijose, nustatymas ir juridinis įtvirtinimas“ [7, p. 20–21].

Profesorius A. I. Rarogas, vienas iš gausių diskusijos nusikaltimų kvalifikavimo sampratos klausimais dalyvių, kvalifikavimą apibrėžia taip: „realaus nusikaltimo teisiškai reikšmingų požymių tapatumo šios rūšies nusikaltimo sudėties požymiams, įtvirtintiems Baudžiamojo kodekso normoje, nustatymas ir procesinis užfiksimas“ [19, p. 17]. A. V. Kornejeva rašo apie galimybę kvalifikavimą apibrėžti kaip nusikaltimo sudėties požymių iš asmens pavojingo visuomenei elgesio nustatymo loginį procesą ir šio proceso rezultatą, t. y. ikiteisminio tyrimo ir teismo procesiniuose dokumentuose įtvirtintą nuorodą į taikytiną baudžiamąjį įstatymą [11, p. 5].

Žinant, kad nusikalstamų veikų kvalifikavimo tematika labai intensyviai gvildeinama gausiuose Rusijos teisininkų darbuose, nederėtų nutylėti ir kitų valstybių, pavyzdžiui, Prancūzijos, teisininkų požiūrio šiais klausimais. Vis dėlto akivaizdu, kad prancūziškoji nusikalstamų veikų kvalifikavimo doktrina gerokai skiriasi, nuorodas į ją reikia specialiai aiškinti, todėl čia apsiribojama viena kita lakoniška pastaba, atskleidžiančia bendriausią požiūrį į dominančią tematiką. Pravartu žinoti, kad Prancūzijos teisininkai yra paskelbę solidžios apimties darbų, kuriuose teisinio kvalifikavimo fenomenas vertinamas abstrakčiau, neapsiribojant kriminalinės

justicijos sritimi [8]. Tai atveria galimybes sutvirtinti bendruosius nusikalstamų veikų kvalifikavimo teorijos pagrindus. Vis dėlto lyginamieji tyrimai nebūtų lengvi, nes Lietuvos teisininkų darbuose pažymimi kiti aspektai, laikantis įprastos pozicijos, pagal kurią nusikalstamų veikų kvalifikavimas tesudaro vieną iš baudžiamosios teisės taikymo stadijų ar etapų. Toks požiūris, iškeliantis vienos teisės šakos svarbą, menkina interesą gilintis į bendrųjų teorinių pagrindų specifiką, būdingą kvalifikavimui.

Taigi prancūziškoji doktrina Lietuvos teisininkams nėra nei gerai žinoma, nei tokia, kurią būtų galima lengvai perimti, tačiau ji naudinga, nes atskleidžia platesnį atitinkamos teisinės minties horizontą, leidžia apčiuopti naujas perspektyvias kvalifikavimo teorijos kryptis, taip pat kvalifikavimo sampratos ir definicijos tobulinimo galimybes. Pagal šią doktriną baudžiamosios justicijos srityje kvalifikavimas apibūdinamas kaip nusikaltimo nustatymas sugretinus tiriamus faktus su tuo, kaip tas nusikaltimas apibrėžtas įstatyme. Tai intelektinis veiksmas, kuriuo nustatomas baudžiamojo įstatymo tekstas, eventualiai taikomas asocialiam elgesiui [3, p. 733–734]. Tačiau pažymėtina, kad mums įprastas nusikalstamų veikų kvalifikavimas prancūziškojoje doktrinoje tesudaro dalį kvalifikavimo fenomeno ir paprastai įvardijamas kaip faktų kvalifikavimas. Greta jo yra vadinamasis teisinis kvalifikavimas, aprėpiantis tai, ką, mūsų supratimu, jau galima teigti esant kvalifikuotos nusikalstamos veikos priskyrimu kokiai nors grupei ar kategorijai. Tai taip pat nusikalstamos veikos vertinimas, turintis reikšmės pri-

imant sprendimus, individualizuojančius kaltininko atsakomybę. Lietuvos teisininkų dėstomoje kvalifikavimo teorijoje panašių klausimų sprendimas, tarkime, tyčinio nusikaltimo priskyrimas apysunkiam ar sunkiam, bent jau iki šiol nėra traktuojamas kaip to nusikaltimo kvalifikavimas.

Tačiau grįžkime prie prancūzų teisininkų darbų. Lietuvoje gerai žinomas profesorius J. Pradel viename iš baudžiamosios teisės vadovėlių pateikia labai trumpą ir, reikia pripažinti, elegantišką faktų kvalifikavimo apibrėžimą. Pagal jį faktų kvalifikavimas yra ieškojimas, ar jie sudaro nusikaltimą, o jeigu taip, tai kokį [18, p. 273]. Kitaip tariant, kvalifikuoti – tai pasakyti, kokį nusikaltimą sudaro inkriminuotas faktas ir koks įstatymas jį numato ir baudžia. Čia pat iliustruojamas ir kvalifikavimo skaidymas į minėtas dvi rūšis. Antai slaptas svetimo turto paėmimas prieš jo savininko valią yra vagystė. Tai – fakto kvalifikavimas. O vagystės kvalifikavimas kaip nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo jau yra juridinis nusikalstamos veikos kvalifikavimas. Taigi šiuo požiūriu kvalifikavimo fenomenas suvokiamas plačiau negu mūsų teisės sistemoje. Tačiau yra ir priešingų, kvalifikavimo galimybių siaurinimo, taisyklių. Antai visiškai skirtingai nuo Lietuvos teisės ir teismų praktikos Prancūzijos kasacinis teismas, tikrindamas nusikalstamos veikos kvalifikavimą, remdamasis Prancūzijos BPK 598 straipsniu skundžiamų sprendimų nekeičia ir nenaikina, jeigu, nepaisant teismo sprendimo klaidos, padarytos nurodant taikomą baudžiamojo įstatymo straipsnį, kaltininkui paskirta bausmė yra adekvati [15, p. 2; 20, p. 405–406].

Šiuo trumpu ekskursu į Prancūzijos teisę tenorėta parodyti, kad yra nemažai

dar nepatikrintų galimybių, reikšmingų nusikalstamų veikų kvalifikavimo teorijos plėtrai. Jos susijusios ne vien su gausiais marginaliniais klausimais, kylančiais iš skirtingoms valstybėms natūralių kvalifikavimo teisinio reglamentavimo ir praktinio įgyvendinimo detalių, bet ir su įdėmia kvalifikavimo, kaip fenomeno, sampratos peržiūra.

4. Oficialaus kvalifikavimo sąvoka

Negali nestebinti, kad, nepaisant visuotinai pripažįstamo oficialaus ir neoficialaus nusikalstamų veikų kvalifikavimo skirtumo, mokslinėje literatūroje pateikiami kvalifikavimo apibrėžimai, lyg ir pretenduojantys į universalius, aprėpiančius visas kvalifikavimo rūšis, savo turiniu vis dėlto yra siauresni, nes apibrėžia vien oficialų kvalifikavimą. Taip pažeidžiamas elementarus logikos reikalavimas, kad definicijos apibrėžiamoji ir apibrėžiančioji dalys pagal savo turinio apimtį privalo būti vienodos. Išties būtų keista, jeigu atsitiktinis asmuo, neturintis nieko bendro su konkrečiu ikiteisiniu tyrimu ar baudžiamosios bylos nagrinėjimu teisme, savo nuomonę apie tam tikro žmogaus poelgio ar juridinio asmens veiklos akto nusikalstamą ar nenusikalstamą pobūdį galėtų išsakyti tik laikydamasis BPK nuostatų, kurios, beje, dažniausiai jam taip pat ne itin gerai žinomos. Nepaisant to, pagal tradicinius kvalifikavimo apibrėžimus kaip tik taip ir turėtų būti. Vadinas, tokiu abstrakcijos lygiu, kurį primeta bendra formuluotė „nusikalstamų veikų kvalifikavimas“, apibrėžimai iš principo yra įmanomi, tačiau jie menkaverčiai, nes, privalėdami aprėpti ir neoficialų kvalifikavimą, kartu verstų eli-

minuoti daugelį svarbių savybių, būdingų tikrajam, juridškai reikšmingam oficialiam kvalifikavimui. Dėl šių priežasčių straipsnyje atsisakoma tradicijos, pakeičiama pradžios pozicija ir bandoma apibrėžti ne bet kokią, o vien oficialų nusikalstamų veikų kvalifikavimą.

Pirmiausia naudinga apsvarstyti, kas turėtų būti tokiam apibrėžime, kad jo tekstas pernelyg neišsiplėstų, tačiau būtų pakankamas svarbiausiems kvalifikavimo bruožams apibūdinti. Paprastai, kaip matyti iš teorinių šaltinių, neišsiverčiama nenusakius keleto būtiniausių komponentų: veikos, kurią reikia kvalifikuoti; teisinio standarto, pagal kurį duodamas veikos vertinimas; tam tikro šių dviejų kvalifikavimo prielaidų santykio; procesinių formalumų, kurių privalu laikytis kvalifikuojant. Beje, kvalifikavimo definicijai svarbių požymių klausimą neseniai kėlė E. V. Blagovas savo monografijoje, skirtoje baudžiamajai teisei taikyti. Šio autoriaus nuomone, aštriausių diskusijų kyla keturiomis kryptimis. Pirmoji iš jų – kvalifikavimo etalonas, kuris išreiškiamas nuorodomis į baudžiamąjį įstatymą, baudžiamosios teisės normą arba nusikaltimo sudėtį. Antroji – tai kvalifikavimo esmė, išreiškiama pabrėžiant atitinkamos veiklos procesą, rezultatą arba šiuos abu pateikiant kaip neatsiejamus vienas nuo kito. Trečioji diskusijų kryptis – veikos ir jos vertinimo etalono santykis, apibūdinamas panašumo, atitikties, tapatumo ar dar kokiomis kitomis sąvokomis. Pagaliau ketvirtoji – kvalifikacija kaip rezultatas, apsiribojantis vien veikos nusikalstamumo ar plačiau – ir nenusikalstamumo atskleidimu [2, p. 93]. Neneigiama, kad E. V. Blagovo vertinimas

išties turi pagrindo. Vis dėlto dabar beveik akivaizdu, kad trečioji kryptis, kadais išties aptarinėta, jau išsemta ir nebelabai aktuali. Didesnių ginčų nebekyla pripažįstant, kad kvalifikavimo procesas neatsiejamas nuo jo rezultato. Kad ir kaip būtų, norint aptarti oficialaus kvalifikavimo definicijos problemas, šiais klausimais neišvengiamai tenka pasisakyti.

Baudžiamosios teisės literatūroje daug rašyta apie veikas, kurios yra pripažįstamos nusikalstamomis ar, atvirkščiai, nenusikalstamomis. Gilintis į gausius šios tematikos niuansus čia nėra galimybės. Vis dėlto vienas diskutuotinas dalykas, susijęs su eventualiai kvalifikuotinų veikų apibūdinimu, neturėtų būti paliktas be specialaus dėmesio. Baudžiamojoje teisėje ir jos teorijoje nuolat pabrėžiamas toks būtinas atitinkamos veikos bruožas, kaip antai pavojingumas visuomenei, žmogui, valstybei, saugomiems gėrimams ir t. t. Kvalifikavimo apibrėžimuose šis bruožas labai dažnai minimas ir nekelia abejonių. Vis dėlto tam tikra abejonė galima. Baudžiamoji teisė yra skirta daryti platų socialinį poveikį, aprėpiantį situacijas, varijuojančias nuo nusikalstamų veikų prevencijos iki represijos jas padariusiems kaltininkams. Kvalifikavimo reikmių požiūriu šis interesų frontas gerokai siauresnis: svarbios tik tokios situacijos, kurios susijusios su veikas jau padariusių asmenų atsakomybe. Taigi kyla klausimas, ar jau padarytas veikas dar galima vadinti pavojingomis, t. y. tik potencialiai grėsmingomis, nes šio termino turinys, kaip rodo net ir elementarūs žodiniai, labiau sietinas su grėsme, būsimuoju laiku, o ne su tuo, kas jau atsitiko – padaryta žala, ginamų socialinių vertybių realiu

pažeidimu, teisėtų santykių sutrikdymu ir pan. [4, p. 539]. Panašūs samprotavimai skatina daryti išvadą, kad veikos „pavojingumas“, baudžiamojoje teisėje visiškai priimtinas ir nusistovėjęs terminas, kvalifikavimo požiūriu pernelyg platus ir todėl nėra pats geriausias. Atsižvelgiant į tai, kad įstatymo saugomi socialiniai gėriai jau pažeisti, svarstytina, ar nebūtų tiksliau kvalifikavimo apibrėžime vartoti siauresnę žalingos veikos sąvoką.

E. V. Blagovas teisingai pažymėjo, kad kitas kvalifikavimo sąvokos komponentas – juridinis vertinimo etalonas – išreiškiamas įvairiausiomis nuorodomis į baudžiamąjį įstatymą, baudžiamosios teisės normą ar nusikaltimo sudėtį. Tarkime, ekstremalų dėmesį teisės šaltiniui atskleidžia jau minėtas L. D. Gauchmano apibrėžimas, kuriame akcentuojamos BK specialiosios dalies straipsnių blanketinės dispozicijos. Vėlgi, nesileidžiant į plačias diskusijas, kurios tikrai įmanomos, atkreiptinas dėmesys į tai, kad tiksliausiai kvalifikavimo juridinį etaloną arba standartą išreiškia nusikalstamos veikos sudėtis. Jos vartojimas kvalifikavimo definicijoje leidžia išvengti daugelio teorinių komplikacijų: baudžiamosios teisės šaltinių, kurie neapsiriboja vien BK, vardijimų; ieškojimų, kurios gi baudžiamosios teisės normos dalys reikšmingos kvalifikavimui ir pan. Pridurtina, kad nusikalstamos veikos sudėtis yra visiškai legali ir baudžiamajame įstatyme įrašyta sąvoka, o ne vien doktrinos kūrinys, nors dažnai galima išgirsti, kad BK tėra minimos tik nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtys. Išties BK 2 straipsnio 4 dalyje, o ir kituose straipsniuose, įvardytos šios dvi sąvokos, tačiau trys

paskutinieji BK 33 straipsnio žodžiai yra būtent „nusikalstamos veikos sudėtis“. Taigi jai vartoti turimas tvirtas pagrindas, kylantis iš baudžiamojo įstatymo.

Ilgametė diskusija dėl veikos ir sudėties santykio, kurį siekiama atskleisti kvalifikuojant, pamažu krypta link tapatumo sąvokos išivyravimo. Neatsitiktinai dar 1980 metais kvalifikavimo apibrėžime ją pavartojo V. Pavilionis. Vis dėlto čia tebeturima sunkumų. Naujajame BK šio klausimo išspręsti nepavyko, o gal jis net ir nebuvo aiškiai keliamas rengiant šio kodekso projektą. Kvalifikavimo teorija tinkamu metu neparodė savo įtakos ir todėl BK 2 straipsnio 4 dalyje dabar rašoma apie asmens padarytos veikos ir nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėties atitiktį, o BK 33 straipsnio 3 dalyje – apie nusikalstamos veikos sudėties buvimą asmens padarytoje veikoje. Vadinas, yra įstatymo ir teorijos atotrūkis, kurį vienaip ar kitaip reikėtų panaikinti. Beje, būtų maža vien sutvarkyti sąvokas, pasirenkant tinkamiausią iš jų. Žinant, kad yra toks reiškinys, kaip antai baudžiamosios teisės normų konkurencija, reikėtų papildomo patikslinimo. Teisininkams ne naujiena, kad galima atskleisti geresnį ar blogesnį veikos tapatumą su visomis sudėtimis, kurios yra konkuruojančiose baudžiamosios teisės normose. Jeigu kuri iš jų netektų galios, išliktų galimybė veiką kvalifikuoti taikant likusias normas. Todėl kiekvienu atveju, kai tenka spręsti normų konkurencijos problemą, turi būti parenkama ta nusikalstamos veikos sudėtis, kuri, pritaikius konkurencijos įveikimo taisykles, išryškėja kaip optimaliai tapati padarytai veikai.

Baudžiamosios teisės požiūriu kvalifikavimo tradiciniai apibrėžimai turi trūkumų dar ir dėl to, kad ignoruoja svarbų institutą – nusikalstamų veikų daugetą. Kvalifikuojant tai labai svarbus dalykas, tačiau apibrėžimuose vietos kol kas nerado, nors ją rasti ir nebūtų labai sunku. Tarkime, pakanka įrašyti, kad kvalifikavimas apima bent vienos žalingos veikos tapatumo bent vienai nusikalstamos veikos sudėčiai nustatymą, ir tampa aišku, kad tiek veikų, tiek sudėčių gali būti daugiau negu po vieną.

Kiek savitai atrodo tai, kad kvalifikavimo apibrėžimuose daugiau dėmesio skiriama vadinamosioms kvalifikavimo prielaidoms. Tai – veika, sudėtis, jų santykis. Mažiau svarstymų ir teksto skiriama nusakyti kvalifikavimą kaip tam tikrą veiklą ir jos rezultatą. Kartais apsiribojama vienu dviem žodžiais, rašant apie ieškomo santykio nustatymą, konstatavimą, juridinį įtvirtinimą, procesinį užfiksavimą ir pan. Retsykliais formuluotės būna ir platesnės, pavyzdžiui, A. V. Kornejevos duotame apibrėžime, kuriame veikla apibūdinama kaip loginis procesas ir šio proceso rezultatas – procesiniuose dokumentuose įtvirtinta nuoroda į taikytiną baudžiamąjį įstatymą. Atrodo, kad šioje problematikoje reikia pasisakyti dėl dviejų dalykų: kokiais terminais geriausiai išreikšti atitinkamo veikos ir sudėties santykio suradimą ir to surasto santykio užfiksavimą.

Beveik be išimčių veikos ir sudėties santykio ieškojimai ir išsiaiškinimas apibrėžimuose apibūdinamas terminu „nustatymas“. Šis žodis priimtinas, nors ir nėra visiškai tikslus. Tarkime, nustatyti galima ne vien tai, kas egzistuoja, bet ir tai, ko dar

nėra, pavyzdžiui, nustatyti ar įvesti naują tvarką, taisykles ir pan. Kvalifikuojant paprastai aptinkama tai, kas jau yra ar buvo, nors kartais, prirėkus keisti susiklosčiusią kvalifikavimo praktiką tos ar kitos kategorijos baudžiamosiose bylose, nustatoma ir šis tas naujo. Taigi terminas „nustatyti“ turi trūkumų, tačiau neatmestinas. Pažymint kitą momentą – esamą veikos ir sudėties santykį, kvalifikavimo požiūriu lyg ir geresni atrodytų tokie terminai – to santykio suradimas, išsiaiškinimas, atskleidimas ir pan. Vis dėlto ir ši lingvistinė versija turi trūkumų. Jie kyla iš vadinamųjų vertinamųjų požymių, o jų nusikalstamų veikų sudėtys turi tikrai nemažai. Teisininkams šie požymiai sukelia ypatingų sunkumų, nes neparūpina griežtai formalių vertinimo kriterijų. Vadinasi, taikant vertinamuosius požymius kartais reikia ne vien juos „atskleisti“ kaip jau iš anksto esančius, bet ir kūrybiškai išplėtoti, pateikiant netipinį tokio požymio traktavimą ir vertinimą *ad hoc*. O jau tada tokio požymio turinys labiau nustatomas negu atskleidžiamas. Todėl tenka pripažinti, kad, nepaisant čia pateikiamų samprotavimų, tinkamiausio termino, galinčio nurungti dabar vartojamus, rasti kol kas nepavyksta.

Svarbu ir tai, kaip apibūdinama kvalifikavimo veiklos baigmė. Čia ieškojimai taip pat dar nebaigti. Pagal dabartinį kvalifikavimo teorijos lygį būtų patogiausia akcentuoti kvalifikacijos, kaip rezultato, fiksavimą ne išskaičiuojant galimas procesines atitinkamos išvados formas ir pan., bet trumpai nurodant į gauto rezultato konstatavimą baudžiamojo proceso teisės nustatyta tvarka. Tai, beje, apimtų ir kitus tokius kvalifikavimo komponentus, pavyz-

džiui, kvalifikavimo subjektą ar imperatyvą. Be to, būtų akivaizdu, kad tai vyksta tik atliekant konkretų ikiteisminį tyrimą ar nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme.

Atsižvelgiant į visa tai, ką bandyta išdėstyti, įmanoma pasiūlyti kiek pakoreguotą oficialaus nusikalstamų veikų kvalifikavimo definiciją, galinčią tapti tolesnių diskusijų pagrindu. Ji būtų tokia: „Oficialusis nusikalstamų veikų kvalifikavimas – tai asmenų padarytos bent vienos socialiai žalingos veikos požymių ir baudžiamojoje teisėje numatytos bent vienos nusikalstamos veikos sudėties požymių optimalaus tapatumo nustatymas / atskleidimas ir konstatavimas baudžiamojo proceso teisės nustatyta tvarka.“

Išvados

1. Erdvė, kurią užima nusikalstamų veikų kvalifikavimo reiškiny, Lietuvos teisininkų ištirta tik iš dalies. Kvalifikavimo teorija dar nėra nubrėžusi ištisinių jos kontūrų.
2. Iki galo neišsiaiškinta nusikalstamų veikų kvalifikavimo, kaip teisės instituto, šakinė priklausomybė. Konstitucinės šio instituto ištakos ir reglamentavimas, išskaidytas įvairiuose kituose teisės

šaltiniuose, duoda pagrindo manyti, kad tai yra autonominis tarpšakinis teisės institutas.

3. Nemenką postūmį nusikalstamų veikų kvalifikavimo teorijos pažangai gali duoti šios srities lyginamieji tyrimai, ypač apimantys kontinentinei teisės sistemai priklausančių valstybių erdvę. Jų rezultatai neabejotinai atskleistų naujas kvalifikavimo traktuotės galimybes teorijoje, įstatymuose, justicijos praktikoje.
4. Kvalifikavimo definicija orientuotina vien į oficialaus nusikalstamų veikų kvalifikavimo esmės apibūdinimą. Jos tobulinimas pirmiausia sietinas su specialiu dėmesiu kiekvienam iš būtinų tokios definicijos komponentų ir jų sisteminiams ryšiams.
5. Dabartinis kvalifikavimo teorijos lygis leidžia pateikti mokslinei diskusijai tokią definiciją: „Oficialusis nusikalstamų veikų kvalifikavimas – tai asmenų padarytos bent vienos socialiai žalingos veikos požymių ir baudžiamojoje teisėje numatytos bent vienos nusikalstamos veikos sudėties požymių optimalaus tapatumo nustatymas / atskleidimas ir konstatavimas baudžiamojo proceso teisės nustatyta tvarka.“

LITERATŪRA

1. Apanavičius M., Pavilionis V. Nusikaltimų kvalifikavimo teoriniai pagrindai. Vilnius: VU leidykla, 1980.
2. Благов Е. В. Применение уголовного права (теория и практика). Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004.
3. Comu G. Vocabulaire juridique. Paris: Puf, 2004.
4. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mintis, 1972.
5. Desportes F., Le Gunehec F. Droit pénal général. Paris: Economica, 2004.

6. Dreyer E. Droit pénal général. Paris, 2006.
7. Гаухман Л. Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика. Москва, 2005.
8. Janville T. La qualification juridique des faits. Tome I, II. Presses universitaires d'Aix-Marseille, 2004.
9. Klimka A. Nusikaltimų kvalifikavimas. Vilnius: VU leidykla, 1970.
10. Колосовский В. В. Квалификационные ошибки. Санкт-Петербург, 2006.
11. Корнеева А. В. Теоретические основы квалификации преступлений. Москва, 2006.

12. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений. Москва: Юридическая литература, 1972.

13. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений. Москва: Юристъ, 2001.

14. Куринов Б. А. Научные основы квалификации преступлений. Москва: Издательство МГУ, 1984.

15. Larguier J., Larguier A.-M. Droit pénal spécial. Paris: Dalloz, 1998.

16. Наумов А. В., Новиченко А. С. Законы логики при квалификации преступлений. Москва: Юридическая литература, 1978.

17. Pin X. Droit pénal général. Paris: Dalloz, 2007.

18. Pradel. J. Droit pénal général. Paris, 2000.

19. Рапог А. И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург, 2003.

20. Soyer J.-C. Droit pénal et procédure pénale. Paris: L. G. D. J., 1995.

ESPACE ET DÉFINITIONS DE LA QUALIFICATION DES INFRACTIONS CRIMINELLES

Egidijus Bieliūnas

A b s t r a c t

La doctrine actuelle qui est orientée, en Lituanie, vers les problèmes de la qualification des infractions en matière criminelle, n'a pas encore réussi à découvrir les contours de l'espace où se réalise l'activité socio-juridique en question. Ceci est dû, il semble, à la tradition enracinée selon laquelle ce thème doit rester, en principe, dans le cadre du droit pénal. Une telle approche mérite d'être considérée comme trop restrictive. En théorie on distingue souvent deux sortes de qualification: officielle et non officielle. La dernière apparemment est en dehors des standards juridiques. Par contre, la qualification officielle est un phénomène strictement réglementé par la loi. En tenant compte que la législation impliquée dépasse largement les limites de la loi pénale, et notamment englobe une bonne partie des

normes du procès pénal etc., il n'est pas exclu que l'ensemble peut aller jusqu'à former un institut juridique autonome. Des travaux des juristes Lituanais, Russes et Français montrent sur ce point certains développements prometteurs, mais ici leurs efforts ne sont pas encore suffisamment orientés et concentrés. Alors, dans cet article la nouvelle position de départ des recherches en la matière est décrite comme la nécessité de commencer par préciser les contours et la notion même de la qualification officielle. Chacun des éléments les plus importants de la notion ont été examinés en tenant compte non seulement des publications des juristes Lituanais, mais également de leurs collègues Russes et Français. Sur la base de ces sources, la définition modifiée de la qualification officielle est proposée.

Įteikta 2008 m. gegužės 30 d.

Priimta publikuoti 2008 m. rugsėjo 26 d.